

RÁDIÓTORTA

Először a Vas megyei Csényében hallottam a rádiótortáról. A helyiek elbeszélése szerint azért hívják rádiótortának, mert a receptet a rádióból hallották. Másodszor a Zala megyei Zalasabaron hallottam a rádiós szeletről. Itt egy nagyobb társaságban szóba került, hogy azért rádiószelet, mert az alakja a rádióra emlékeztet. És tudomásuk szerint a szomszédos Somogy és Fejér megyében is így ismerik. Az egyik hozzászóló pedig úgy magyarázta a megnevezés eredetét, hogy diós süteményről lévén szó egy szójáték az alapja: rádió ~ rá (a) dió. Utóbbit nyilván tréfának véltem, viszont a rádiótorta ~ rádiós szelet megnevezés nem hagyott nyugodni, nyomozni kezdtem. A kiindulópont tehát az volt, hogy a sütemény nevére három magyarázat is létezik:

rádiós szelet, rádiótorta	rádióból való a recept
	rádiókészület formáz a sütemény
	rá dió (szójáték)

A Csényében és Zalasabaron megismert rádiótortának számos további neve van: rádiószelet, rádiótekeres, rádiósüti, rádiókrémes, rádiótészta. Ennyi rádió- előtagú süteménynév nem lehet véletlen. Nyomoztam tovább.

A rádiósüti egyik receptje így szól: „Puhán omlós sütőporos tészta, sárgabaracklekvárral és roppanós dióhabbal. Tulajdonképpen ez a süti a diós kosárka egyszerűbb változata, mivel a tésztájával nem kell annyit »pepecselni«, csak kinyújtani. Imádom mindkettőt! Az ízviláguk ugyanaz, csak a diós kosárka csinosabb, ez a rádiósüti pedig annyira jópofa. Hasonló formát szoktam készíteni élesztős tésztával is, csak azt már macskaszemnek hívom, mivel az jobban hasonlít egy macskaszemre” (URL1). Tehát van rajta dióhab (rá a dió), és macskaszemnek is hívják – erre még visszatérek.

Egy másik recept szerint: „Futtassuk fel az élesztőt a tejben! Morzsoljuk el a lisztet a zsírral, gyúrjuk össze a tojássárgájával és a felfuttatott élesztővel! Osszuk 3 cipóra, nyújtuk ki, kenjük meg lekvárral, szórjuk meg cukros dióval! Két szélén sodorjuk fel a negyedéig, és kenjük rá a töltelék! A töltelék elkészítéséhez verjünk fel kemény habnak 4 tojásfehérjét, keverjük össze 15 dkg cukorral, 1 csomag vaníliás cukorral és 15 dkg dióval! A másik 2 cipót is ugyanígy készítsük el, majd kikent tepsiben, egymás mellé téve, előmelegített sütőben, jó közepes tűzön süssük meg!” (URL2) Ebben a receptben is van cukros dió, a töltelékben pedig további dió.

Takács Szilvia (2012) a süteménynevekről szólván említi a forma, az összetevők, a készítés módjának motiváló szerepét, azután ismerteti a személynévet tartalmazó és az egyre gyakoribb, „elszabadult” fantázianeveket. Ilyenekre gondolok: *jó gyermekek kalácsa, almás pite – ahogy a Nagyi szokta, lusta asszony bélese*. Majd hozzáteszi: „A külső hasonlóságra épülő metaforák a magyar süteménynevekben rendkívül gazdag képet mutatnak. A teljesség igénye nélkül: *havas háztető, tátracsúcs, hólabda, nap és éj, zebra, (gesztenyes) alagút, darázsfaszek, máglyarakás, bécsi kokárda, őzgerinc*. A *gomba*, a *bomba*, a *dominó* vagy az *őszibarack* nevű remek már a formai öncélúság példái, a klasszikus jeltipológia szerint tökéletes ikonok” (Takács 2012: 188).

A világhálón sokféle receptet találunk a rádiós, rádió- előtagú süteményekre. A recepteket böngészve az egyikben konkrét utalást találtam a megnevezésre: „Valószínűleg pávaszemként láttatok vagy kóstoltatok a legtöbben ezt a sütit, azonban más fedőneveken is felbukkan, különböző szín- és ízkombinációban. A tészta a két oldalról való felcsavarásával két szemet formáz, így nem meglepő, hogy macskaszemként is emlegetik. A legkreatívabb név, amit találtam róla: a rádiós süti. Ezt csak azok érthetik, akiknek a lakásában vagy a nagyszülőknél volt régi, retró, a két szélén nagy csavaros gombbal ellátott rádiójuk. Imádtam tekergetni, az egyikkel bekapcsoltuk és a hangot szabályoztuk, a másikkal pedig az állomások között csúszkáltunk. Édességek elnevezésénél gyakori az állatnevek használata, de ha belegondolunk a pávának és a macskának sokkal inkább mandula formájú szeme van, nem ilyen kerek, mint a sütinek, így én inkább bagolyszemnek hívnám, ha szigorúan maradunk az állatoknál” (URL3).

A tortaszelethez mintaként szolgáló, Philips 63VR típusú, elektroncsöves rádiókészülék (1941) állomáskereső és hangerő-szabályozó gombbal, középen pedig hangolásijelzővel (Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=c70P1FX-TL4>)

A recept írója tehát megadja a választ: a rádiós süti, rádiós szelet, rádiótorta stb. alakja az egykori régi, nagy csavaros gombokkal ellátott rádióra emlékeztet, tehát metaforikus, azaz hasonlóságon alapuló jelentésátvitelről van szó. Valamint további, ugyancsak metaforikus jelentésű megnevezések: a pávaszem és macskaszem. Külön érdekesség, amire nem utal a recept írója, hogy a régi rádióknak volt egy zöldes színű, ún. varázsszeme, valójában hangolászjelzője, amely az állomások keresésében segített. Ez a névadás is tehát metaforikus, és a szemiotikai terminológia szerint: ikonikus.

A rádiótorta (Zalaszabar, a szerző felvétele, 2024)

A három korábbi magyarázat kialakulása föltehetőleg úgy ment végbe, hogy először megszületett a metaforikus jelentés (a rádió alakjára emlékeztető sütemény → rádiós süti, rádiós torta); majd ezt elfelejtették (valószínűleg azért is, mert eltűntek ezek a régi rádiók). Később magyarázatként kitalálták, hogy a receptet a rádióból hallották (nekem is ezt mondták először), végül tréfás, szójátékos magyarázatot találtak ki: a rádió szót tévesen széttagolva, a szóhatár-eltolódás jelenségét gyakorolva úgy értelmezték, hogy olyan sütemény, amelyre diót kell szórni (rá diót). (A szóhatár-eltolódás jelenségére lásd: Balázs 2008.)

1. megnevezés: metaforikus jelentésadás	rádiós torta, rádiótorta, rádiós süti, rádiósüti
2. elfelejtett etimológia, utólagos magyarázat: rádióból tanult recept	
3. tréfás magyarázat, téves tagolás, szóhatár-eltolódás: rá diót	

A rádiós süti, szelet, rádiótorta igen érdekes névadás, hiszen egy technikai eszköz, a rádió alakját veszi alapul. A technikai eszköznek ez a formája azonban mára eltűnt, ezért további magyarázatokat kellett keresni.

Szakirodalom

- Balázs Géza 2008. Szódarabolósdí. *Napút* 1/43–7. http://www.naputonline.hu/naput-kiadvanyok-arhiv/naput_2008/2008_01/043.htm
- Takács Szilvia 2012. Ízleljük meg a süteményneveket! In: Balázs Géza – Balázs László – Veszelszki Ágnes (szerk.): *Gasztroszemiotika. Az étkezés jelei*. Magyar Szemiotikai Társaság. Budapest. (Magyar szemiotikai tanulmányok 27.) 187–90.
- URL1. https://gabicsek.blogspot.com/2018/12/gongyolt-linzer-radio-suti.html?fbclid=IwY2xjawHVO5tleHRuA2FlbQIxMAABHUp38A-mgpAPSnodeFXlgL-Q-wZiu3A660jpvbhKE1XYf4ZxoDx7yDmVBA_aem_ARbLtO36iyxjMUz9YGL2-g
- URL2. <https://mamisuti.blogspot.com/2011/03/radios-szelet.html>
- URL3. <https://www.nosalty.hu/ajanlo/pavaszem-macskaszem-radios-suti-kukkerdios-meggyes-kelt-teszta>

Balázs Géza

egyetemi tanár

Színház- és Filmművészeti Egyetem Doktori Iskola
és Németh Antal Drámaelméleti Intézet (Budapest)

E-mail: balazs.geza@szfe.hu

<https://orcid.org/0000-0003-3440-2959>